

Pregledni rad

UDK 821.163.44.09Đukić T.

**Sofija KALEZIĆ (Podgorica)**

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

pgstudio@t-com.me

## **CRNOGORSKA MEĐURATNA KNJIŽEVNOST – STVARALAČKI PORTRET TRIFUNA ĐUKIĆA**

Istaknuti međuratni crnogorski poeta, prozaista i književni historičar, Trifun Đukić, rođen je u Brskutu 1889, a preminuo na Cetinju 1966. godine. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu, gdje je jedno vrijeme i radio, da bi u prethodnim i dolazećim periodima službovao u Prištini, Smederevu, Šapcu i drugim sredinama. Za vrijeme austrijske okupacije interniran je u zloglasni logor Boldogason, gdje je proveo tri godine. Pisao je epske i lirske pjesme, pripovijetke, drame, putopise, te prevodio poeziju s njemačkog, francuskog, italijanskog i slovenačkog jezika. Između dva rata sarađivao je s oko pedeset časopisa, listova i almanaha. Nakon oslobođenja najviše je objavljivao u *Politici* i izdanjima Kongresa folklorista Jugoslavije. U radu *Crnogorska međuratna književnost – stvaralački portret Trifuna Đukića* autorka Sofija Kalezić upoznaje čitateljsku publiku s ličnošću i djelom ovog vrijednog, a nepravedno zaboravljenog književnika.

Ključne riječi: *međuratna književnost, poezija, romansirana biografija, Crna Gora, Njegoš, kralj Nikola*

Najpoznatija djela Trifuna Đukića su: *Pismo s neba* (1921), *Ka visinama*, pjesme (1928), *Ovenčani san*, pjesme (1930), *Pjesme domovini*, antologija (1938), *Dramske slike* (1933), *Za narodnu nošnju*, koautor Mašan Bulatović (1935), *Stari vidici*, pripovijetke (1938), *Pesme domovini* (1938), *Pod zastavom* (1941), *Pregled književnog rada Crne Gore od Vasilija Petrovića Njegoša do 1918.* (1951), *Marko Miljanov* (1957, drugo izdanje – 2000), *Na orlovom kršu*, romansirana biografija Petra Petrovića Njegoša (1960), *Poezija vekova* (1966), *Kralj Nikola gospodar Crne Gore*, romansirana biografija (1991), *Izabrane pjesme* (1994), romani *Ili-Kuč* (1994) i *Crno naselje* (priređio Jovan Čađenović, 1996), *Kraljević Marko, istorijsko-legendarni epus u trideset pesama* (priređio Milorad Predojević) i druga.

„Trifun Đukić prevashodno je pjesnik“, navodi Jovan Čadenović, „poeziju je pisao gotovo čitavog života, ali se intenzivno bavio književnom istorijom, kritikom, prevodjenjem, sastavljanjem antologija, priređivanjem djela drugih pisaca i sl. Pripovijetke je počeo da piše rano, prva *Koban lov* (1911) predstavlja odlomak jedne priče koju je štampao tek 1928. (*Ničevo*). Sljedeće godine objavio je treću prozu *Panjuša* (1929). To je, izgleda, bilo piščevo ispitivanje svojih stvaralačkih sposobnosti i uslova za objavljivanje. Ovim žanrom intenzivno se bavi tek od 1935. godine, kada je za tri-četiri godine objavio tridesetak priča. Negova knjiga *Stari vidici* (1938), od 24 priče, skrenula je pažnju javnosti i kritike, pa je dobila Akademijinu nagradu... Gotovo sve priče objavljivao je u *Politici* (32), a samo nekoliko u kalendaru, listu i dr. To što je počeo da piše duže pripovijetke (*Koban lov* u dva nastavka, 1911), vodi zaključku da je pripovijetka, a ne kratka priča bila njegov pravi prozni izraz.“<sup>1</sup>

Radomir Konstantinović poeziju ovog autora karakteriše kao „prometejski romantizam, u simboličko-mističkoj varijanti i njegoševski herojsko-romantičarski patos, smiren slogom versifikacije srpske građanske poezije prve decenije veka.“<sup>2</sup> Duh ukrštanja ove vrste romantizma i simbolističkog sna *o slobodi među zvijezdama*, predstavljaju dominante Đukićeve poezije navedenog perioda.

Velimir Živojinović-Masuka, koji se družio s Đukićem 1916. godine u logoru Boldogasonu, parirao je književnokritičkom sudu o motivskoj zastarjelosti Đukićeve poezije: „Meni je, u svakom slučaju žao što ne mogu da nađem u celoj našoj literaturi nijednog pisca i nijedno delo, kojih bi se, pri čitanju Đukićevih radova, setio po sličnosti ili srodnosti. Jer takvih nema.“<sup>3</sup> U uspjelim poetskim strukturama ovoga stvaraoca (*Samoća*), prepoznaje se ideal zvučne harmonije, koji je u književnost s teorijskog aspekta uveo Bogdan Popović, a s kreativnog – Jovan Dučić. Đukićeva poezija nosi odlike građanskog akademizma s kraja XIX vijeka, sadržeći racionalne motive, koji povremeno prelaze u iracionalne vizije i slutnje.

Ovom autoru je svojevremeno priznato da je jedan od najuspješnijih domaćih pjesnika, ali da se Crna Gora u njegovim stihovima gubi u otmjenosti simbolističko-parnasovske epohe, koja određuje njihovu poetiku i versifikaciju. Po opštem književnokritičkom sudu, njegova poezija predstavlja harmoniju koja se drži osnovnih motiva njegoševske „duhovne mitologije“, ali kojom

<sup>1</sup> Jovan Čadenović: „Narativne proze Trifuna Đukića“, u hrestomatiji: *Crnogorska književnost u književnoj kritici V (Tradicionalna, avangardna i socijalna književnost)*, priredio Slobodan Kalezić, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2002, str. 65.

<sup>2</sup> Radomir Konstantinović: „Poezija i poetika Trifuna Đukića“, u hrestomatiji: *Crnogorska književnost u književnoj kritici V (Tradicionalna, avangardna i socijalna književnost)*, priredio Slobodan Kalezić, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2002, str. 56.

<sup>3</sup> Riječi Velimira Živojinovića Masuke navedene su na osnovu prethodno citiranog teksta.

gospodari ravnoteža građanskog zdravorazumskog racionalizma. U njegovom sonetnom vijencu herojski epski duh ostaje spoljašnja forma, zatvarajući se u sebe. „Trifun Đukić je bio zamišljen pjesnik i čovjek nad svijetom u kome je živio“, smatra Jovan Čadenović, „nad mnogim događajima u istoriji, nad brojnim neobičnim životnim pojavama, nad moralom pojedinca i društva, nad dubinama vremena i prostranstvima zemlje i kosmosa. Sve je to našlo izraza u njegovim pjesmama različite tematske orijentacije.“<sup>4</sup>

Stihovi pjesme objavljene 1930. godine – *Na pučini*, glase:

Stari to put je, al' su rane sveže!  
Ostrvo tražih – santu leda nađo'!...  
Crn teret srce pritiska sve teže...  
O, potonućeš, bela moja lađo!...  
Svi naši boli smrknuti su danas,  
k'o kišne magle kroz koje me vodiš;  
svi jadi sveta popadaše na nas...  
A ti još brodiš, lađo, ti još brodiš!...<sup>5</sup>

U pjesme inspirisane motivima Crne Gore i crnogorske istorije spadaju: *Gorštakove elegije*, *Na Komovima*, *Prenos Njegoševih kostiju*, *Plać Crne Gore*, *Sputa na Lovćen*, *Noć u Lastvi*, dok ciklus posvećen motivima zatočeništva nosi naziv *Zapisi iz ropstva* (*Izumiranje*, *Psalm*, *Slava*, *Elegija zaborava*). Citiraćemo stihove Đukićeve pjesme *Izumiranje*:

Tuku, muklo tuku kapi ledne kiše  
u baraku crnu, dokle iščezava  
život gde se mnogi, lepi snovi skriše...  
Kuća, srce, duša – sve u mraku spava.

I na savest već je počinula tama!  
Memla crnog doma na dušu se sliva.  
Al' iz srca raste... raste mržnja sama  
k'o burjan<sup>6</sup> iz davno napuštenih njiva.

<sup>4</sup> Jovan Čadenović: „Lirsko pjesništvo Trifuna Đukića“, pogovor zbirci poezije Trifuna Đukića: *Izabrane pjesme*, izbor i pogovor Jovan Čadenović, Oktoih/ Podgorica, Grigorije Božović/ Priština, 1994, str. 157.

<sup>5</sup> Trifun Đukić: *Na pučini – 1916*, u zbirci poezije Trifuna Đukića: *Izabrane pjesme*, izbor i pogovor Jovan Čadenović, Oktoih/ Podgorica, Grigorije Božović/ Priština, 1994, str. 63.

<sup>6</sup> Ljekovito bilje.

Samo jednu pesmu, davno započetu,  
dragu kao svetost, još čuvam. I kada  
nikog od nas više ne bude na svetu,  
ona biće živi refren našeg jada.<sup>7</sup>

Osnovni motivi Đukićeve poezije su čojstvo, herojstvo i nacionalni zanos, dok su pojedine njegove pjesme ostvarene u epsko-romantičarskom duhu najviših etičkih načela, koja podrazumijevaju viđenje pjesnika kao nacionalnog prosvjetitelja. Drugi dio ostvaren je po uzusima simbolističko-parnasovske epohe i realizovan pod uticajem Njegoševog poetskog genija. Ovaj stvaralac je objavio i sonetni vijenac pod nazivom *Ovenčani san* (1930), koji posjeduje filozofsku i metafizičku konotaciju.

Inače, tridesetih godina prošlog vijeka aktuelan je Prešernov uticaj, pa su se pjesnici ovog razdoblja često izražavali u okviru misaono produbljene i tehnički svedene forme soneta. Stoga je i metrika u raznovrsnim Đukićevim poetskim ciklusima u ovom izboru (*Gorštakove elegije*, *Plava tica*, *Vidovdanska priča*, *Zapisi iz ropstva*, *jedna biografija*, *Vasijski putnik* i *Propovijed na Gori*) različita – od soneta, pjesama pisanih u osmercu i desetercu do onih čiji su stihovi osmišljeni u jedanaestercu i dvanaestercu. U odnosu na motiviku, čini se da je Đukić najuspjeliji u refleksivnoj, misaono-kontemplativnoj poeziji, a brojne njegove pjesme toliko su ritmične i melodične da bi se dale komponovati, o čemu svjedoči primjer pjesme *Moja duša*:

Moja je duša: san staroga bora,  
Izniklog između kamena i leda,  
Koji nad svetom magle i ponora,  
usamljen ćuti i u beskraj gleda...

Tu, večno šiban od groma i snega,  
Sunčanog juga on ne sreta laste,  
Al, kao or'o iznad krupnog brega,  
On diže grane, širi se i raste...

Moja je duša san visina, koje  
Ničije nisu, al ipak su moje.<sup>8</sup>

---

<sup>7</sup> Trifun Đukić: *Izumiranje*, u zbirci poezije Trifuna Đukića: *Izabrane pjesme*, izbor i pogovor Jovan Čadenović, Oktoih/ Podgorica, Grigorije Božović/ Priština, 1994, str. 71.

<sup>8</sup> Trifun Đukić: *Moja duša*, u zbirci poezije Trifuna Đukića: *Izabrane pjesme*, izbor i pogovor Jovan Čadenović, Oktoih/ Podgorica, Grigorije Božović/ Priština, 1994, str. 81.

Sličan model poetike, označen u versifikaciji, posjeduje zbirka njegovih prepjeva *Poezija vekova*, u kojoj je prevodio ostvarenja stvaralaca starog Vavilona, Egipta, Judeje, Indije, Kine i Persije. Evropske pjesnike prevodio je s ruskog, engleskog, italijanskog, mađarskog, norveškog, danskog i ostalih jezika, često se služeći djelima u originalu, kao i već ostvarenim prevodima na njemački ili francuski jezik. Dio ovih prevoda publikovan je u *Vencu, Bosanskoj vili, Delu, Novoj Iskri, Zvezdi, Politici* i ostalim glasilima. Cio krug savremenih srpskih poeta izvršio je vidan uticaj na njegovo stvaralaštvo, od Jovana Dučića i Milana Rakića do Alekse Šantića i Vojislava Ilića.

U tekstu *Legendarni epos* posvećenom analizi Đukićevog istorijskog-legendarnog eposa *Kraljević Marko* u trideset pjevanja, Čadenović ističe: „Čitalac se pita kako je pjesnik uspio da bogatu građu koja obuhvata događaje, ličnosti, misli, legende – pretoči u složenu i skladnu formu“:

Opet narod tišti od novih tirana,  
roblje plaćan pogled diže put visina:  
o pobeđi sanja u tiranstva mraku,  
i peva o Marku, najvećem junaku.

U epos pjesnik je ugradio pojedine motive iz nekoliko narodnih pjesama iz velikog ciklusa o Marku Kraljeviću. Iz nekih pjesama uzeo je samo po jedan motiv, iz drugih neke scene. Pojedine pjesme prilagodio je svojim shvatanjima epa, pa je mijenjao događaje iz narodne pjesme.<sup>9</sup>

Takođe, Đukić je pisao romansirane biografije o Marku Miljanovu Popoviću, Petru Petroviću Njegošu, Ljubomiru-Ljubi Nenadoviću, Kralju Nikoli i Iliji Kuću. Marko Miljanov je predstavljao veliki literarni uzor ovog autora o kome je Đukić pisao gotovo pola vijeka, a jedan od prvih njegovih tekstova o ovom stvaraocu bio je seminarski rad kod Jovana Skerlića, koji je na preporuku ovog književnog istoričara objavio *Letopis Matice srpske*, 1913. godine.

„Trifun Đukić je bio plodan pisac“, istakao je priređivač Milorad Predojević u pogovoru Đukićeve knjige *Kraljević Marko*. „Pisao je i objavljivao u rasponu od pola vijeka. „Njegova bibliografija broji 703 jedinice: 16 štampanih knjiga, 26 knjiga prevoda i prepjeva sa slovenačkog, ruskog, njemačkog i engleskog jezika, 15 knjiga priređenih za štampu, 451 prilog u listovima, zbornicima i publikacijama, 41 prevod u časopisima i zbornicima. Ostatak od 155 jedinica čini literatura o Trifunu Đukiću. Ovome, svakako treba dodati još osam naslova Đukićevih knjiga objavljenih poslije 1990. godine, kao i

---

<sup>9</sup> Jovan Čadenović: *Legendarni epos (Trifun Đukić: „Kraljević Marko“, istorijsko-legendarni epos u trideset pjevanja)*, Podgorica, 2002, priredio Milorad Predojević, u knjizi istominog autora: *Prelomna vremena*, Medeon, Podgorica, 2004, str. 35.

desetine njihovih prikaza objavljenih u novosadskom *Dnevniku*, beogradskoj *Politici*, zborniku manifestacije *Dani Marka Miljanova*.<sup>10</sup>

Ljiljana Pešikan-Ljuštanović smatra da se „ovo delo pridružuje nizu dela koja pripadaju pisanom pesništvu, čiji su autori poznati, ali koja su ispevana ‘na narodnu’ u pokušaju da se nastavi ili izgradi usmena pesnička tradicija. On ne preuzima versifikaciju narodne pesme, već dorađen stih i strofu pisanog pesništva (dvanaesterac u oktavama), te iako zasniva složenu kompozicionu strukturu koja neposredno asocira na predromantičarski i romantičarski ep, Đukić ne stiže dalje od uspešnih epizoda, kakva je recimo opis turnira u trećem pevanju *Car junaka*, koja čini da na trenutak zažalimo zato što se umesto za ep nije opredelio za pseudoistorijski roman iz nacionalne prošlosti.”<sup>11</sup>

Osim bavljenja poetskim tekstovima, Đukić se ostvario i u okviru proznog stvaralaštva, pa je njegova knjiga od dvadeset i četiri priče – *Stari vidici*, skrenula pažnju književne kritike i dobila Akademijinu nagradu. Motivi njegovih pripovjedaka pretežno su vezani za rodni kraj, što je predstavljalo izraz njegove komunikacije sa zavičajem – sjećanje na njegove stanovnike, prirodu i uspomene iz djetinjstva. Publikovanje priča u dnevnim listovima piščevog vremena, uticalo je na njihovu dužinu i karakter.

Ova Đukićeva djela u najvećem broju slučajeva prikazuju dvije generacije koje razdvaja Prvi svjetski rat, s obzirom na to da nakon poraza Austro-ugarske i ujedinjenja, u novoj državi nastaje drugačiji način života. U novom vremenu prisutne su političke partije i međustranački sukobi, što se reflektuje na odnose u narodu. Jovan Čadenović smatra da je iz uskog, nemaštinom pritisnutog života, čovjek Crne Gore izašao u svijet, u šire prostore Jugoslavije, pa zato u Đukićevim pričama nijesu prikazane male generacijske promjene, nego radikalni preobražaji. Kao uspjelija u modelovanju date tematike, Čadenović izdvaja Đukićeva ostvarenja: *Gdje je sreća*, *Neće penziju*, dok se tematikom porodičnog života odlikuju ostvarenja *Prolećni razgovori* i *Dvoboj sa samim sobom*. U drugoj grupaciji priča, osvjetljavaju se pitanja morala, iznevjerenog kumstva i prevare (*Krvavo krštenje*, *Smail-agine kuburlije*).<sup>12</sup>

„Gradeći svoje pripovijetke“, zapaža Milorad Nikčević, „na osnovi koja ima težište u ličnom doživljaju, Đukić je stvorio takve likove koji se sudaraju sa stvarnošću, osobe razočarane, otuđene i promašene, osobe neos-

<sup>10</sup> Milorad Predojević: „Bilješka priređivača“, pogovor knjizi Trifuna Đukića: *Kraljević Marko, istorijsko-legendarni epos u trideset pesama*, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica, 2002, str. 208–209.

<sup>11</sup> Ljiljana Pešikan-Ljuštanović: „Kraljević Marko Trifuna Đukića“, pogovor knjizi Trifuna Đukića: *Kraljević Marko, istorijsko-legendarni epos u trideset pesama*, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica, 2002, str. 219–220.

<sup>12</sup> Pog: Jovan Čadenović: „Pripovijetke Trifuna Đukića“, pogovor knjizi Trifuna Đukića: *Stari vidici*, privatno izdanje, Podgorica, 1999, str. 199–200.

tvarenih snova, propalih nada i razbijenih iluzija. Riječju, Đukić je u svojim pričama pisao o ljudima koji kroz život prolaze bez radosti i vedrine, koji su patnici i brodolomnici, nesretnici (*Crveni kesten, Fragmenti iz dnevnika, Pod hladnim suncem*). Teško je naći u Đukićevim pričama svijetle tonove. U njima preovlađuju osjećanja sumornosti, umiranja, promašenosti i alijenacije. Crte pesimizma i rezignacije, koje su u našim literaturama početkom 20. vijeka sve više izbijale, povezuje Đukićeve pripovijetke sa kontekstom književnosti evropske moderne.<sup>13</sup>

U ostvarenjima uzetim iz narodne tradicije, riječ je o pomirenju zavađenih plemena, što podsjeća na Ljubišinu i Vrčevićevu prozu, a novija tematika govori o stranačkoj borbi za vlast (*Predizborna opklada, Zajednička imovina*). Budući da je cijelog vijeka radio kao profesor, Đukić je napisao i niz priča s temom iz prosvjetnog života (*Nastavne metode, Sa popravnih ispita*), dok su patriotske teme predstavljene u djelima *Neznani junak* i *Ničevo*.

Autor na uvjerljiv način gradi likove pomoću dijaloga, pa on predstavlja osnovno sredstvo umjetničke realizacije junaka. U nizu narativnih ostvarenja ovoga autora, prisutan je humor građen na suprotnostima mentaliteta (*Mrđenov put u Beograd, Crnogorke i Leskovčanke*). Priroda, koja je kod Đukića tretirana na poetičan način, može postati čovjekov smrtni neprijatelj, što je eksponirano u ostvarenjima *Čobanski Božić, Lov na kune* i *Vukovi*. Kritičari su isticali da je piščev lak i slikovit izraz karakteristika stila koji je u tradiciji crnogorske proze, kao što je i Đukićevo svojstvo da razradi fabulu iz anegdote osnove.

Poseban doprinos Trifuna Đukića crnogorskoj književnosti poslijeratnog perioda predstavljaju romansirane biografije znamenitih ličnosti, od Marka Miljanova i Petra Petrovića Njegoša do kralja Nikole, Ilije Kuća i Ljube Nenadovića. Autor je stvarao biografije poznatih ljudi o kojima je u više navrata pisao, po pravilu birajući intrigantne umjetnike, čiji su ga portreti motivisali da vlastitom maštom dočara brojne prizore, do kojih nije mogao doći na osnovu istoriografskih fakata.

Marko Miljanov je predstavljao jednu od centralnih tema ovoga stvaraloca, a početni prizori iz djela posvećenog crnogorskom vojvodi vremenski su situirani u godine smrti Smail-age Čengića. Pisac oslikava panoramu Meduna i Markovo djetinjstvo u Kućima, praveći zahvat u prošlost i legendu. Autor je propratio sve važne događaje u Miljanovom životu, ne selekcionišući ih isključivo po njihovom istorijskom značaju, prikazujući plemenski i porodič-

<sup>13</sup> Milorad Nikčević: *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti – književnoistorijsko i tipološko određenje pripovijetke od 60-tih godina 19. vijeka do Prvog svjetskog rata* (poglavlje: „Pripovijetke na tradicionalnim i novim stazama“), NIO „Univerzitetska riječ“, Titograd, 1988, str. 322.

ni život crnogorskog čovjeka datog vremena. Đukića je privlačila patriotska tematika, razgovori glavara u odžakliji, u kojima se odlučivalo o pravcima razvoja Crne Gore, kao i pozitivan uticaj knjaza Nikole na formiranje ličnosti vojvode Marka Miljanova.

Ličnost ovog glasovitog Crnogorca ispoljava se u Đukićevoj knjizi kroz mnoštvo načina, između ostalog i kroz scenu lelekanja za izgubljenim prijateljem, koja motivski podsjeća na prizore iz antičkih epova. Đukić takođe prikazuje odnose Miljanova s turskim glavarima, u kojima on pokazuje hrabrost, odlučnost i dovrtljivost u pregovaranjima.

„Trifun Đukić je imao jedan dodatni motiv“, autorovo tematsko opredjeljenje približava Branko Popović u tekstu *Đukićev Marko Miljanov* u knjizi *Potruga za smislom*. „Njegov otac, Radovan Đukić, bio je perjanik Knjažev, kad i Marko Miljanov. Stoga je, osim na književnim podacima, Đukić zasni-vao izgradnju Markovog portreta i na usmenim sećanjima svog oca i drugih ljudi koji su bivali sabesednici ili saradnici Markovi... Tako stvaralački podsticajno prožimajući biće svog biografa, Marko Miljanov postaje – ne fiktivni – nego istinski idealni junak Đukićeva romana. Ili, možda treba reći obrnuto: čovek viteštvom i moralnom lepotom tako *očuđenog* ponašanja, postaje ču-dom svoje izuzetne prirode - biće za roman stvoreno!“<sup>14</sup>

S etičkog i ljudskog stanovišta plodotvoran je Miljanov susret s Ilijom Kučom, koji je došao kod vojvode u manastir Dugu, 1868. godine. Jedanaest godina su razgovarali o hajdučkim borbama i stradanju naroda u staroj Srbiji, nakon čega je nastalo Markovo djelo *Život i običaji Arbanasa*, odnosno poglavlje tog spisa posvećeno srpskim hajducima. Pobjeda na Fundini donijela je Marku slavu u narodu, ali i zavist pojedinih crnogorskih glavara, kao što su ministar vojni Plamenac, pa i sam knjaz, tako da je zvanično pobjednička slava pripisana drugima. Jedan od najupečatljivijih djelova ove biografije jeste priprema Miljanova, koji je tek naučio slova, da piše knjige, mada se u djelu govori i o drugim pojedinostima, npr. odnosu dvorske kamarile prema Marku i uzrocima njihovih sukoba.

Baveći se više decenija Njegoševom ličnošću i djelom, Đukić je napisao romansiranu biografiju velikog crnogorskog vladara nazvanu *Na orlovom kršu* (1960). Predmetni sloj knjige posvećene Njegošu, Đukić tretira od 1813. godine, kada vladika Petar I namjenjuje prijesto svome sinovcu. Pisac predstavlja Njegoševu složenu ličnost, naglašavajući njenu misaonost, usamljenost i zabrinutost nad sudbinom zemlje i naroda, pa ga često nalazi zamišljenog i te nijeme monologe saopštava čitaocu.

<sup>14</sup> Branko Popović: „Đukićev Marko Miljanov“, u knjizi istoimenog autora: *Potruga za smislom (kritike i ogledi)*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2004, str. 28–29.

Trifun Đukić spada u red najboljih poznavaca života i rada crnogorskog vladara i vladike Petra II Petrovića Njegoša. „Njegoš je bio trajna inspiracija i preokupacija T. Đukića, pa je njegovu ličnost i stvaralaštvo proučavao i o njemu pisao u periodu od pola vijeka, od 1914. do 1964. godine“, navodi Jovan Čadenović. „Njegovo djelo ga je inspirisalo i podsticalo da o njemu ili povodom njega piše raznovrsne radove – pjesme, članke, rasprave, studije, komentare, biografski roman, pozorišne recenzije, književne kritike, polemike itd. Svi ovi radovi tematski se mogu razvrstati u nekoliko grupa – prilozi Njegoševoj biografiji, istraživanje o nastanku pojedinih djela, književne analize, komentari i objašnjenja *Gorskog vijenca*, književnoistraživački radovi (utvrđivanje autorstva djela inspirisanih Njegošem i dr). Ove vrste Đukić je njegovao, manje ili više kontinuirano, do kraja radnog vijeka.“<sup>15</sup>

Takođe, Đukić piše o jednom od prvih Njegoševih pjesničkih radova – *Glasi kamenštaka*, u kome su opjevane crnogorske borbe s Turcima, Mlečićima i Francuzima, od 1711. do 1813. godine. U Njegoševom životu, od prolaska kroz Beč javlja se Vuk Karadžić, ličnost s velikim idejama i izuzetnom preduzimljivošću da ih ostvari uz pomoć širokog kruga južnoslovenskih rodoljuba. U toku pola vijeka, Đukić je pisao radove o Njegošu, istražujući genezu, stil i druga obilježja njegovih djela, pa u poglavlju posvećenom ovoj poemi, on stvara kritičku analizu, razdvajajući je od biografskog načina izražavanja. Đukić je dao pregled sadržaja *Luče mikrokozma*, ukazujući na njene sličnosti s Miltonovim *Izgubljenim rajem*, pružajući odgovor na pitanje zašto je Njegošev Satana dobio toliki značaj u fabuli i idejama spjeva.

U poglavlju posvećenom *Gorskom vijencu* pod nazivom *Put ka najvišem*, data je književnoistorijska interpretacija ovog velikog spjeva. Izvore djela Đukić nalazi u spisima Petra I (*Istorija Crne Gore*), Sime Milutinovića (*Dika Crnogorska*) i mitu o Kosovu. Za razliku od knjige o Marku Miljanovu, u ovom djelu je književna interpretacija Njegoševih ostvarenja odnijela prevagu nad biografskim činionicima. U periodu između dva rata, Đukić je proučavao lik i djelo kralja Nikole, shvativši da on kao književna pojava treba da ima značajnije mjesto u našoj istoriji književnosti, što je i izložio u djelu *Pregled književnog rada Crne Gore od Vasilija Petrovića Njegoša do 1918. godine* (Cetinje, 1951).

„Rad na istoriji književnosti Crne Gore i pripremanju kritičkih izdanja naših pisaca“, navodi Branko Banjević, „ima pionirski značaj za našu nauku o književnosti. Đukić je napisao prvu istoriju – pregled crnogorske književnosti od vladike Vasilija do 1918. godine. Ovo djelo je dragocjen priručnik i putokaz budućim istoričarima književnosti. Između dva rata priredio je za

<sup>15</sup> Jovan Čadenović: *Trifun Đukić – život i rad* (poglavlje: *Trifun Đukić o Njegošu*), Cvetnik, Novi Sad, 1991, str. 122.

štampu djela Marka Miljanova sa obimnim predgovorom. Redigovao je crnogorske anegdote i niz drugih knjiga. Đukić je prvi otkrio i objavio sve pjesme Petra I Petrovića Njegoša. Napisao je i prvu studiju o Stevanu Peroviću Cuci. Objavio je izbor iz poezije Nikole I Petrovića. Ovo su samo značajniji radovi u ovoj oblasti, iz kojih je Đukić ostavio djela trajne vrijednosti.<sup>16</sup> Banjević navodi da je Đukić bio odličan poznavalac naše i svjetske poezije, iz kojih je za prevode birao najuspjelije primjere, a da su posebno vrijedni njegovi prepjevi Prešerna i Župančića.

Prije romansirane biografije Nikole I Petrovića, Đukić je publikovao biografiju Ljubomira-Ljube Nenadovića, koji je, po piščevim riječima, sličan Dositeju kako po životnoj filozofiji, tako i po književnim shvatanjima. Pisac prikazuje njegovu unutrašnju potrebu za promjenom sredine, što je jednim dijelom uslovalo Nenadovićevo školovanje u poznatim evropskim centrima.

Autor koristi Nenadovićeve slikovite putopise, u kojima prikazuje bezbrižan život mladih ljudi na univerzitetima, njihove izlete u prirodu i putovanja u evropske zemlje. Budući da značajno mjesto u djelu zauzima Nenadovićevo putovanje u Italiju i susret s Njegošem, autor govori o tome kako je najvažniji dio rada ovog autora vezan za Crnu Goru, koja je podsticajno djelovala na njegov duh i stvaralački angažman. Đukić je prikazao Nenadovićevo oduševljenje Crnom Gorom, čojstvom i junaštvom njenih stanovnika, kao i urođenu skromnost samog putopisca. Po Đukiću, dva osnovna pravca Nenadovićevo pjevanja bili su nacionalni romantizam i racionalna didaktika.

„Po svome karakteru ovaj spis bliži je književno-istorijskom djelu nego biografskom romanu čiji je glavni junak pisac i putnik“, Čadenović piše o Đukićevoj romansiranoj biografiji Ljube Nenadovića. „Dosta prostora, ako ne i previše, Đukić je dao odnosu Ljube Nenadovića prema Crnoj Gori, njegovom boravku u toj zemlji i pisanju o njoj i ljudima, njenoj prošlosti i sadašnjosti. Đukić je pokazao veliku Nenadovićevu ljubav prema Crnoj Gori i njegovo oduševljenje čojstvom i junaštvom. Tu je autor ispoljio divljenje prema Nenadoviću, prema njegovoj etici: neće odlikovanja, neće ministarski položaj, neće privilegije. U tome prevazilazi crnogorsku etiku.“<sup>17</sup>

Biografski roman o kralju Nikoli autor počinje od kraja Njegoševog života, odnosno 1850. godine, da bi u nastavku pisao o tome kako se knjaz Danilo stara o Nikolinom školovanju, vodeći ga u Trst, nakon čega slijedi priča o knjazu Danilu koji 1856. godine šalje Nikolu u Pariz da nastavi školovanje. Patrijarhalni mladić doživljava susret s evropskom kulturom, da bi

<sup>16</sup> Branko Banjević: *Trifun Đukić*, u knjizi istoimenog autora: *Osvrti*, Matica crnogorska/Skaner studio, Podgorica – Zagreb, 2023, str. 151.

<sup>17</sup> Jovan Čadenović: *Trifun Đukić – život i rad* (poglavlje: „Romansirana biografija Ljube Nenadovića“), Cvetnik, Novi Sad, 1991, str. 148.

na čelo uprave Crne Gore došao mlad i nezreo. Autor istovremeno prati više knjaževih aktivnosti, od ličnih i porodičnih do političkih, ratnih i književnih. U životu i politici kralja Nikole mnogo su značila putovanja i kontakti s poznatim ljudima njegovog vremena, od austrijskog cara Franja Josifa i ministra Bizmarka, do ruskog cara Aleksandra i stambolskog sultana.

U domenu duševnih i duhovnih kvaliteta, kralj Nikola prikazan je kao ličnost koja je nepredvidiva i sujeta, te koja ima osjećanje nadmoći nad svojom okolinom. Na svakoj stranici teksta posvećenoj kralju Nikoli, Đukić se trudio da bude objektivan i da ukaže na knjaževe zasluge prema Crnoj Gori, kao i na njegove mane. Nikola I je okupljao kulturne radnike, tzv. izvanjce iz raznih krajeva da bi pomogao obrazovno uzdizanje sopstvene zemlje, pa u Crnoj Gori osamdesetih godina XIX vijeka oživljava školstvo, novinarstvo i književna djelatnost. Najznačajnije djelo Nikole I – *Balkanska carica*, koje je započeo 1882. godine, potčinjeno je njegovim političkim idejama i realizovano u funkciji dinastičke ideologije, samim tim što je umjesto Mlečanke, vjere-nice Ivanovog sina, autor kao glavnu junakinju postavio Crnogorku Danicu.

Kraljev odnos prema sinovima, za razliku od odnosa prema kćerima, nije prikazan idilično, a supruga Milena igra veoma značajnu ulogu u životu Nikole I Petrovića, naročito u kasnijem periodu njegove teške borbe s protivnicima. Posljednje stranice djela odnose se na period kraljevog života u izbjeglištvu, pa i sam biograf navodi da je u pitanju „dramatična biografija tragičnog gospodara Crne Gore“, prateći sudbinu Nikole i Milene s dvije kćeri u izgnanstvu.

U Francuskoj Nikola I napisao je više pjesama i jedan roman, završio *Memoare* i sročio testament upućen prijestolonasljedniku Danilu. Nikola I Petrović je po riječima Trifuna Đukića proživio uzbudljiv i promjenljiv život, u toku kojeg je ispoljio impresivnu aktivnost na svim važnim egzistencijalnim poljima. Ova romansirana biografija publikovana je 1990. godine s velikim zakašnjenjem, kada se nakon impozantne vremenske distance drugačije gledalo kako na kralja Nikolu i pojedine političke stavove ovog državnika, tako i na perspektivu iz koje ga je biograf vidio i prikazao. Ova dramatična biografija „tragičnog gospodara Crne Gore“, kako autor naziva kralja Nikolu, prati njegove posljednje dane sve do izgnanstva i smrti 1840. godine u Antibu kraj Nice. U ovim djelima došla je do izražaja piščeva vještina da stvara sinteze, dok visoka doza dokumentarnosti njegovim pripovijestima pruža sugestivnost.

Biografija čuvenog junaka Ilije Turova iz spisa Marka Miljanova, nakon dvadeset i osam godina od Đukićeve smrti, 1994. godine je publikovana kao istorijski roman *Ili Kuć*, zahvaljujući priređivačkom angažmanu Jovana Čadenovića. Autor je široko prikazao područje hajdučke akcije i surove okol-

nosti u kojima je narod živio u staroj Srbiji. Ime glavnog junaka – Ilije Kuča, osmišljeno je na osnovu albanskih narodnih pjesama, mada postoji mogućnost da je Đukić dao naslovu romana ime glavnog junaka u kraćem obliku, da bi mu naglasio legendarnost i istakao popularnost kod oba naroda, koji su ga slavili kao borca protiv turske vlasti.

U romanu se ne spominje činjenica da je fabula rađena na osnovu djela Marka Miljanova *Život i običaji Arbanasa*, odnosno poglavlja koje se odnosi na hajdučki život. Autor je konkretizovao i oživotvorio dati odlomak iz Miljanovog djela, na umjetnički razrađen način prikazujući hajdučku povijest. Đukić u priču uvodi i druge junake čija je funkcija važna u pripovijesti, od puškara Andrije Tufegdžije do Sulj Kamiša i buljbaše Jaha Skadranina, koji odaje tip bestijalnog čovjeka „vučje“ drskosti.

Pisac je uključio u priču područja Cetinja, Đurđevih stupova i Skadra, proširujući domene zbivanja i aktere u odnosu na povijest Marka Miljanova. Hajdučki život je prikazao u zavisnosti od vremenskih uslova, pa se u ovom djelu javljaju termini poznati u narodnim pjesmama kao hajdučki sastanak, rastanak, zimovnik, jataci i drugi. U romanu se paralelno prate razne grupe junaka, smjenjuju scene borbi s prizorima iz mirnog i idiličnog seoskog života. Đukić prikazuje život na puniji način nego Miljanov, govoreći o sentimentalnim temama i odnosima junaka.

Pripovjedač dočarava atmosferu posijela, na kome se seoska djevojka Jasna Nikolina zagledala u Iliju, opisujući stvaranje duhovnog jedinstva kolektiva, pričanje priča i pjevanje pjesama o starim junacima. U poglavljima romana u kome se vode begovski razgovori, osvjetljava se psihologija viših slojeva turskog društva. Đukić živopisno slika prirodu Metohije, vrijeme berbe i plodova, kao i velikih snjegova koji prekidaju veze među naseljima i ljudima. U odnosu na prozu Marka Miljanova o srpskim hajducima, Đukićev roman ne predstavlja vizualizaciju takve istorije, nego autohtono djelo građeno na osnovama vojvodine hronike.

Roman *Crno naselje* govori o stradanju naših ljudi u austrougarskim logorima. Fabulu svog posljednjeg romana Đukić počinje od Podgorice, u kojoj se glavni junak Veljović našao 1915. godine, kada se srpska vojska povlačila prema Skadru: „Ako su sudbinski putevi“, počinje svoj roman Trifun Đukić, „k kojima se krećemo kroz život zavijeni maglom neizvesnosti koju ne mogu da prozru naše duhovne oči, ipak postoje u našoj duši izvesni nejasni putokazi po kojima naslućujemo budućnost. Za ovim neodređenim putokazima upućuju se često ne samo pojedinci nego i narodi. Svesno ili nesvesno, vođeni verom i instinktom, oni često u punom mraku naslućuju odbleske zore, ili u samrtnom trzaju naziru buđenje novoga života... Negde na kraju poslednje povorke koja je, sa kršnih snegom uvijenih planina, silazila ka Podgorici i dolini Zete, žurila

je grupica izbeglica niz podgoričke livade, i s prvim mrakom ušla u jednu od kafana, po ulasku u varoš.“<sup>18</sup>

Glavni junak romana je već naredne godine interniran u logor Boldogason, u kojem se nalazi oko trideset hiljada ljudi, pa u ovom djelu ima dosta autobiografskih elemenata. Još od početka rata, 1914. godine u austrougarskim logorima harali su glad i pjegavi tifus. U romanu je opisano kako se ljudi izmučeni glađu ponašaju različito, krećući se od sebičnosti do altruizma. Predmet svakodnevnih razgovora je stanje u državi, s obzirom na to da su crnogorski internirci podijeljeni na pobornike ujedinjenja sa Srbijom, kojih je bilo znatno više i pristalice kralja Nikole, odnosno samostalne Crne Gore. Roman je pisan jednostavnim realističnim stilom, bez težnje ka figurativnošću. Najčešća stilska figura je kontrast jer putem njega Đukić opisuje doba ropstva kroz reminiscencije iz mirnodopskog perioda.

„O stradanju naših ljudi u austrougarskim logorima“, u predgovoru ovom romanu ističe Jovan Čadenović, „govori roman Trifuna Đukića *Crno naselje* i spis Rista Kovijanića *Neđmeđerska dolina smrti* (Bratislava, 1936). Đukić i Kovijanić pripadali su istoj generaciji, obojica potiču, šire uzev, iz istog kraja, iz Crnogorskih Brda, obojica su u isto vrijeme tamnovali u austrougarskim logorima o kojima su kasnije pisali – Kovijanić pretežno dokumentarno, Đukić romansijski. Kovijanićev spis može da se posmatra kao faktografska osnova, dopuna i ilustracija Đukićevog romana... Nakon završetka prvog svjetskog rata, kada se u novostvorenoj Jugoslaviji život ustalio, pisci – bivši logoraši osjetili su potrebu da ožive uspomene na svoje robovanje i na mrtve drugove koji su ostali u dalekim podunavskim močvarama. Njima su posvećene brojne pjesme i prozni tekstovi sa logorskim motivima.“<sup>19</sup>

U tekstu *Dnevnik zarobljenika iz Boldogasonja*, publikovanom u knjizi *Svjedočenja/ izbor memoara*, koji je predstavljao odlomak iz neobjavljenog romana *Crno naselje*, Đukić navodi da su nečovječan odnos uprave ovog logora i neljudski teški uslovi života, mnoge zarobljenike odveli u užasnu smrt. Logor Boldogason ili Boldogasonj je bio jedan od koncentracionih logora koji je formirala Austrougarska monarhija tokom Prvog svjetskog rata. Ovaj logor nalazio se 70 km jugoistočno od carske prijestonice Beča, na obodima Nežiderskog jezera u austrijskoj pokrajini Burgenland (Gradišće). Formiran je u septembru 1914. godine, a zatvoren krajem oktobra 1918, u isto vrijeme kada su zatvoreni i susjedni logori Nežider i Nađmeđer. Za njegovo postojanje su znali svi najvažniji organi vlasti Habzburške monarije (Carski dvor, Vlada, Parlament). Kroz

<sup>18</sup> Trifun Đukić: *Crno naselje* (poglavlje: „Jedna drama je završena“), priredio Jovan Čadenović, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 5.

<sup>19</sup> Jovan Čadenović: „Đukićev roman *Crno naselje*“, priredio Jovan Čadenović, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 199.

njega je prošlo oko 25.000 ljudi. Smatra se da je oko 7.000 Srba i Crnogoraca ovdje ubijeno, ili umrlo od gladi, bolesti i mučenja. U njemu je bilo zatvorenika svih starosnih struktura, oba pola, čak i djece mlađe od 16 godina.

U ograđenim poljanama zarobljenici su bili izloženi zaraznim bolestima, gladi, hladnoći, mučenjima i zlostavljanjima koje su vršile logorske vlasti. Da bi zaboravili na bijedu svakodnevice, oni se prepuštaju snovima, razgovorima, nadama, kao i različitim sujevjerjima. Bilješke iz logorskog života pune su zanimljivih asocijacija, od kojih ističemo sljedeću:

„Preda mnom je stajao jedan visoki, koščati Crnogorac, pognutih ramena, a crnih opuštenih brkova. Držao je ruke na leđima i gledao nekud u ravnici. Njegova figura sve više me je zanimala. Moj zemljak ličio mi je na nekoga. Da, kada sam jedanput posjetio etnografski muzej, tamo sam, pored bezbrojnih mrtvih predmeta, naišao i na jednog živog orla. Bio je u kavezu. Svud oko njega kože, kosturi, rogovi, mrtva krila, a samo on, orao, predstavnik žive i slobodne prirode – neprirodan, u kavezu, podsjećenih krila. Stajao je snužen u žici, mrka pogleda i mrke ćudi. Činilo mi se kao da u njemu kipi gnijev protiv ljudskog nasilja koje je na njemu izvršeno: što mu je, mjesto beskrajnih, širokih prostora za njegov let, dodijeljen tako uzan kavez u kome ne može slobodno ni da se okrene! O, dragi moj zemljače! Ponosni stanovniče svojih kamenih vrhova, kako li mi ličiš na onog jadnog, zarobljenog orla!“<sup>20</sup>

Osim poezije, romansiranih biografija i romana, Đukić se bavio pisanjem poema, književne kritike, književne istorije, polemika i ostalih literarnih ostvarenja. Nadređeno mjesto u njegovom književnoistorijskom radu ima knjiga *Pregled književnog rada Crne Gore od vladike Vasilija do 1918. godine*, u kojoj autor prati kulturni razvoj naše zemlje od osnivanja štamparije na Obodu 1494, a književni – od vladike Vasilija, za kojeg pisac kaže da je prvi od poznatih crnogorskih pisaca. Period nakon Njegoša, prije Đukićevog rada bio je slabo istražen, s obzirom na to da nijesu bila objavljena ni djela istaknutijih pisaca, kakav je, primjera radi, bio Stevan Perović Cuca.

Od svih književnika, najviše prostora Đukić je dao Nikoli I Petroviću i njegovom dobu, s obzirom na to da je on bio stožer oko kojeg se okretao cjelokupni politički i duhovni život Crne Gore. On detaljno govori o Marku Miljanovu, a posebno poglavlje knjige posvećuje radu izvanjaca, koji su kao došljaci učestvovali u crnogorskom kulturnom i književnom osavremenjivanju. Ova studija bila je završena pred rat, kao doktorska disertacija Trifuna Đukića, a objavljena je tek 1951. godine na Cetinju.

Fabulativni sloj djela teče od kraja postojanja Zete kao države i osni-

<sup>20</sup> Trifun Đukić: *Dnevnik zarobljenika iz Boldogasonja*, u knjizi: *Svjedočenja/ izbor memoara*, priredio Sreten Asanović, NIO „Pobjeda“, Titograd, 1973, str. 283–284.

vanja štamparije Crnojevića. Kada je Zeta počela da se povlači pred navalom Turaka i da seli prijestonicu sa Žabljaka na Obod, pa na Cetinje, Crnojevići su napustili Crnu Goru, 1496. godine i prenijeli vlast na cetinjskog mitropolita, da bi od tada nastala plemenska anarhija čitava dva vijeka. Đukić kaže da je Crna Gora tokom XVIII i XIX vijeka vodila oko četrdeset ratova, što znači svake pete godine po jedan, pa zato nije bilo uslova za razvoj književnosti, ali je zadivljujuće da se i pod takvim okolnostima stvaralo.

U poglavlju posvećenom vladici Vasiliju, autor piše o njegovom putovanju u Rusiju, 1714. godine kod cara Petra Velikog. Napori crnogorskih duhovnih i svjetovnih vođa da se približe Rusiji, učinili su da se pojavi prvo djelo iz ovog perioda – *Istorija o Čornoj Gori* (1754), prva štampana istorija kod Crnogoraca. I pored toga što je nastalo više iz političkih, nego iz naučnih pobuda, Đukić uzima knjigu kao kriterijum, stavljajući vladiku Vasilija na prvo mjesto po hronološkom redosljedu među pisce Crne Gore.

Djelo je ostalo usamljeno za nekoliko decenija, da bi tek pola vijeka kasnije, književni rad nastavio Vasilijev sinovac – Petar I. U nastavku knjige, pisac osvjetljava lik Petra I kao čovjeka, državnika i stvaraoca, pišući o njegovom poznavanju jezika, obrazovanju, intelektualnim i moralnim svojstvima, koje ga svrstavaju u red najistaknutijih crnogorskih vladara. Đukić je takođe jedan od prvih autora koji je cjelovito pisao o Stevanu Peroviću Cuci.

Preko niza stvaralaca, od kojih je najkompleksnije obradio Stefana Mitrova Ljubišu, Marka Miljanova, kao i rad izvanjaca, na kraju njegovog djela dat je pregled književne kritike i nauke o književnosti kroz angažman Lazara Tomanovića, Lazara Perovića i Marka Dragovića. U domenu kulturnog rada, Đukić posebno osvjetljava djela Valtazara Bogišića, Pavla Rovinskog i Jovana Pavlovića. S obzirom na to da pojedine kompleksne pisce i književne pojave nije mogao u knjizi šire prikazati, sugerisao je da o njima treba pisati posebne studije i rasprave, što je u kasnijem periodu i učinjeno.

„T. Đukić se formirao kao pjesnik i književni kritičar“, smatra Jovan Čadenović, „u školi srpske moderne na beogradskom univerzitetu kod profesora braće Popović, Skerlića i dr. Njegovi kritički radovi sadrže ideje koje je kao kritičar postavljao pjesničkoj umjetnosti, sudove o konkretnim zbirkama koje je prikazivao. Iz ovih tekstova vidi se kritičareva poetika.“<sup>21</sup>

Trifun Đukić je bio istaknuti prevodilac na naš jezik, u prvom redu s njemačkog i slovenačkog jezika. Jedan od njegovih posljednjih prevoda s ruskog jezika bila je Puškinova pjesma *Crnogorci i Bonaparta*. Od djela iz engleske književnosti preveo je Tenisonov sonet *Apoteoza crnogorskom herojstvu*, dok

<sup>21</sup> Jovan Čadenović: *Trifun Đukić kao književni kritičar i istoričar*, u hrestomatiji: *Crnogorska književnost u književnoj kritici V (Tradicionalna, avangardna i socijalna književnost)*, priredio Slobodan Kalezić, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2002, str. 512.

mu je prevod čuvenog germanskog narodnog spjeva *Pesma o Nibelunzima* ostao u rukopisu. Njegov najveći prevodilački poduhvat predstavlja zbornik svjetskog pjesništva nazvan *Poezija vekova* (Beograd, 1966). Prevodima, kao i originalnim stvaralaštvom, Đukić je pokazao široko poznavanje tokova kako tradicionalne, tako i moderne svjetske i domaće literature, gradeći svoje životno djelo u impozantnom strukturnom i žanrovskom dijapazonu.

## Literatura

### Primarna

- Đukić, Trifun: *Dnevnik zarobljenika iz Boldogasonja*, u knjizi: *Svjedočenja/ izbor memoara*, priredio Sreten Asanović, NIO „Pobjeda“, Titograd, 1973.
- Đukić, Trifun: *Na pučini – 1916*, u zbirci poezije Trifuna Đukića: *Izabrane pjesme*, izbor i pogovor Jovan Čadenović, Oktoih/ Podgorica, Grigorije Božović/ Priština, 1994.
- Đukić, Trifun: *Izumiranje*, u zbirci poezije Trifuna Đukića: *Izabrane pjesme*, izbor i pogovor Jovan Čadenović, Oktoih/ Podgorica, Grigorije Božović/ Priština, 1994.
- Đukić, Trifun: *Moja duša*, u zbirci poezije Trifuna Đukića: *Izabrane pjesme*, izbor i pogovor Jovan Čadenović, Oktoih/ Podgorica, Grigorije Božović/ Priština, 1994.
- Đukić, Trifun: *Crno naselje* (poglavlje: *Jedna drama je završena*), priredio Jovan Čadenović, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996.

### Sekundarna

- Čadenović, Jovan: *Đukićev roman „Crno naselje“*, priredio Jovan Čadenović, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996.
- Čadenović, Jovan: „Legendarni epos“, u knjizi istoimenog autora: *Prelomna vremena*, Medeon, Podgorica, 2004.
- Čadenović, Jovan: „Lirsko pjesništvo Trifuna Đukića“, pogovor zbirci poezije Trifuna Đukića: *Izabrane pjesme*, izbor i pogovor Jovan Čadenović, Oktoih/ Podgorica, Grigorije Božović/ Priština, 1994.
- Čadenović, Jovan: „Narativne proze Trifuna Đukića“, u hrestomatiji: *Crnogorska književnost u književnoj kritici V (Tradicionalna, avangardna i socijalna književnost)*, priredio Slobodan Kalezić, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2002.

- Čađenović, Jovan: „Pripovijetke Trifuna Đukića“, pogovor knjizi Trifuna Đukića: *Stari vidici*, privatno izdanje, Podgorica, 1999.
- Čađenović, Jovan: *Trifun Đukić – život i rad* (poglavlje: „Romansirana biografija Ljube Nenadovića“), Cvetnik, Novi Sad, 1991.
- Čađenović, Jovan: „Trifun Đukić kao književni kritičar i istoričar“, u hrestomatiji: *Crnogorska književnost u književnoj kritici V (Tradicionalna, avangardna i socijalna književnost)*, priredio Slobodan Kalezić, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2002.
- Konstantinović, Radomir: „Poezija i poetika Trifuna Đukića“, u hrestomatiji: *Crnogorska književnost u književnoj kritici V (Tradicionalna, avangardna i socijalna književnost)*, priredio Slobodan Kalezić, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2002.
- Nikčević, Milorad: *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti – književnoistorijsko i tipološko određenje pripovijetke od 60-tih godina 19. vijeka do prvog svjetskog rata* (poglavlje: „Pripovijetke na tradicionalnim i novim stazama“), NIO „Univerzitetska riječ“, Titograd, 1988.
- Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana: „*Kraljević Marko* Trifuna Đukića“, pogovor knjizi Trifuna Đukića: *Kraljević Marko, istorijsko-legendarni epos u trideset pesama*, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica, 2002.
- Popović, Branko: „*Đukićev Marko Miljanov*“, u knjizi istoimenog autora: *Potruga za smislom (kritike i ogledi)*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2004.
- Predojević, Milorad: „*Bilješka priređivača*“, pogovor knjizi Trifuna Đukića: *Kraljević Marko, istorijsko-legendarni epos u trideset pesama*, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica, 2002.
- Racković, Nikola: „*Đukić Trifun*“, u knjizi istoimenog autora: *Leksikon crnogorske kulture*, Društvo za očuvanje crnogorske duhovne baštine, Podgorica, 2009.

**MONTENEGRIN INTERWAR LITERATURE  
- A CREATIVE PORTRAIT OF TRIFUN ĐUKIĆ**

Prominent interwar Montenegrin poet, prose writer and literary historian, Trifun Đukić, was born in Brskut in 1889 and died in Cetinje in 1966. He graduated from the Faculty of Philosophy in Belgrade, where he worked for a time, and in previous and future periods he worked in Pristina, Smederevo, Šabac and other areas. During the Austrian occupation, he was interned in the infamous Boldogasszony camp, where he spent three years. He wrote epic and lyric poems, short stories, plays, travelogues, and translated poetry from German, French, Italian and Slovenian. Between the two wars, he collaborated with about fifty magazines, newspapers and almanacs. After the liberation, he published mostly in *Politika* and publications of the Congress of Folklorists of Yugoslavia. In the work *A Creative portrait of Trifun Đukić*, the author Sofija Kalezić introduces the reader to the personality and work of this valuable, but unjustly forgotten writer.

Keywords: *interwar literature, poetry, romanced biography, Montenegro, Njegoš, King Nikola*